УДК 179.7+330.59
DOI https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2025.45.04

Полтораков О. Ю.

«ВАРТІСТЬ ЖИТТЯ» ЯК ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВЕ ПОНЯТТЯ (АКСІОЛОГІЧНА АРТИКУЛЯЦІЯ)

Проблема цінності та ціни людського життя в сучасній етико-аксіологічній та соціокультурній думці виступає як одна з найважливіших, оскільки за своєю глибинною суттю пов’язується з розумінням мети та сенсу людського існування як такого. Втім, ця проблема наразі залишається щонайменше на напівпериферії суто філософсько-правових досліджень, звужуючись до відносно окремих (виокремлених) практично-прикладних питань: смертної кари, евтаназії, абортів тощо. Аналіз теоретичних та емпіричних досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених дозволив попередньо виявити концептуальні підходи до осмислення «вартості життя», які базуються на акцентуалізації, відповідно, об’єктивних («зовнішніх») та суб’єктивних («внутрішніх») складових цього етико-аксіологічного феномену. Відповідно, діалектичне застосування об’єктивного та суб’єктивного підходів у дослідженні питання «вартості життя» відкриває перспективи концептуалізації зазначеного феномену, з метою його понятійної операціоналізації та подальшого інтегрованого дослідження цієї проблеми на теоретичному (філософсько-правовому), практичному (загальноправовому) та прикладному (кримінально-правовому, економіко-правовому і т.п.) рівнях. Філософсько-правова концептуалізація проблематики (в т.ч. із залученням наробок конструктивізму тощо) та похідне практичне відпрацювання правової (кримінально-правової та ін.) методології сприятиме застосуванню сучасних підходів до практично-прикладної оцінки вартості життя. Це, в свою чергу, дозволить точніше оцінювати розмір моральної та матеріальної шкоди сім’ям загиблих, а також сприятиме покращенню «якості» людського життя – підвищення рівня захищеності людини та забезпечення відшкодувань/компенсацій, які високою мірою компенсують збитки, викликані загибеллю людей.

Ключові слова: *вартість життя, правові поняття, філософія права, аксіологія права, права людини, соціокультурний релятивізм, соціологія права.*

Актуальність проблеми. Однією із особливостей розвитку сучасного науково-філософського знання є т.зв. «соціокультурний (антропологічний поворот)» [9; 24], який охоплює дедалі більше наукових дисциплін та галузей знань про людину та суспільство, державу та право [10], а також етику [4; 11]) тощо. Проявом цього стало, зокрема, артикуляція уваги щодо проблематики, яка до того знаходилася на периферії уваги, через те, що вважалися або суто прикладними і через це достатньо простими та зрозумілими (а отже недостатньо «масштабними» та перспективними), або проблемними з морально-етичної чи, принаймні, культурно-ідеологічної та політико-правової точок зору (смертна кара, аборти, евтаназія тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Однією із таких проблем є наукове осмислення «вартості людського життя» – в його широкому розумінні: від суто медичного (паліативна допомога vs евтаназія і т.ін.), демографічного [6] та економічного [20] – до психологічного [4] та соціологічного [1]), а також політичного та правового (смертна кара vs пожиттєве ув’язнення [2] і т.ін.) тощо. Навіть саме винесення на суспільне обговорення подібного питання є проблемним [11, с.59]. Адже з «вузької», суто морально-етичної точки зору, людське життя є безцінним, тобто апріорно не може «вимірюватися», а тим більше кількісними показниками.

Мета статті. Намагання осмислити «вартість життя» в матеріальному, зокрема фінансовому, а тим більше суто грошовому еквівалентах викликає опір: «Якщо життя не піддається виміру, то навіщо встановлювати ціну?» Це породжує запит на аксіологічну артикуляцію «вартості життя» в термінах філософії права.

Виклад основного матеріалу. На практиці певні оцінювання людського життя так чи інакше здійснюються: безпосередньо – лікарями, страховиками і т.ін., опосередковано – законодавцями, військовими і т.ін. Через це питання «ціна людського життя» розпадається/розкладається на низки складових та похідних. Це передусім прикладні фінансово-економічні

орієнтири угоди зі страхування життя або сімейні виплати у випадку смерті годувальника. На вищому рівні – це питання соціального сприйняття суми, «достойної» («пристойної») аби, наприклад, компенсувати смерть людини на виробництві з вини компанії або смерть через споживання неякісної (смертельно шкідливої) продукції. Останнім часом критично актуалізувалися проблемні питання грошових виплат у разі загибелі військовослужбовців Сил оборони України в умовах широкомасштабної збройної агресії росії проти нашої держави [17].

Окреме місце займає проблематика смертної кари, передусім в співвіднесенні із її альтернативою – вартістю довічного ув'язнення [2]. Іншим виміром цієї ж проблематики є питання евтаназії/ортаназії (активної та пасивної) [5], в т.ч. в її співвіднесенні з паліативною допомогою [7]. Так, зокрема, у Швейцарії з 1942 р. легалізована евтаназія у вигляді асистованого лікарем самогубства, функціонують профільні некомерційні організації (EXIT та ADMD), які допомагають цю процедуру реалізувати [8; 13]. Примітною є наявність розрахунків вартості такої послуги (скільки приїде людей, в яких умовах житиме пацієнт, яким буде похорон тощо).

Дотичними є питання, пов'язані зі штучним перериванням вагітності (абортами), – як проблема позбавлення життя, у її суто медико-біологічному та похідному кримінально-правовому розумінні [3; 19]).

«Вартість життя» vs «вартість смерті». Вартість людського життя виступає одним – але аж ніяк не єдиним! – із показників оцінки «якості життя» в цілому. Чим вищою є вартість людського життя – тим більше цінується сама людина і тим гуманістичнішим є суспільство. Втім, відразу постає ризик абсолютизації чи, принаймні, занадтої пріоритетизації цього показника на шкоду іншим показникам та обставинам. Показовою в цьому сенсі є давня історія права, а передусім кримінального [15], – відповідні правові кодекси (Закони Хамурапі, Руська правда, Салічна правда, Constitutio Criminalis Carolina і т.ін.) встановлювали достатньо конкретизовані «розцінки» за злочини позбавлення життя – передусім відповідно до соціального статусу, сімейного стану, майна та доходів жертви/загиблого. Втім, історико-культурна динаміка розвитку кримінального права засвідчує, що подібні «зовнішні» обставини «цінності життя» («ціни вбивства») поступово нівелювалися на користь «внутрішніх» (аксіологічних), хоча так чи інакше враховувалися та враховуються й дотепер.

Адже в таких випадках навіть попередня загальна оцінка проблеми має враховувати суспільно-правовий розвиток країни, соціокультурні (наприклад, «саті» в індуїзмі), зокрема етнорелігійні відмінності соціуму (самогубство як гріх в авраамічних релігіях – проти самогубства як звитяги в синтоїзмі), тобто враховувати як зовнішні (в термінах «(соціо)культурного релятивізму» [9]), так внутрішні (статево-вікових, статусних і т.п.) особливості.

Культурний контекст проблеми «вартості життя» виходить передусім із того, що є суспільства/спільноти, які тяжіють до домінування або особистого/індивідуального або суспільного/колективного. У першому випадку проблематика вартості людського життя абсолютизується, у другому – релятивізується та, принаймні опосередковано, нівелюється. Відповідно, визнання життя (окремої) людини самоцінністю властиво далеко не кожній історико-культурній групі. Так, для античного спартанця чи середньовічного самурая цінності «честі» та «доблесті» вважалися принципово вищими за цінність «життя» як суто фізичного буття. Але слід враховувати: якщо самурая засуджували до «харакірі»/«сеппуку», то його сім'я не зазнавала переслідувань, зберігала своє прізвище та майно. Тобто відповідна «ціна життя/смерті» самурая в багатьох випадках мала не тільки морально-етичні, але також матеріально-правові виміри. Показовим також є проблемний досвід Індії – давньої та широкої практики «даурі» (приданого нареченої), хоча й формально забороненої, яка є значущою обставина, що стоїть за принципово малими показниками народжуваності дівчат [26], особливо серед бідних прошарків населення цієї країни.

«Вартість життя»: операціоналізація та компліментарність. Оскільки життя людини – буквально за визначенням не є «матеріальною цінністю» чи чимось із нею співставним, то постає загальне питання підходів до розраховування його вартості, а також похідних від них «формул розрахунку». Так, «один із батьків-засновників політекономії» британський дослідник У. Петті запропонував визначати цінність людей як носіїв праці через вартість необхідних

життєвих засобів, тобто витрат, необхідних для задоволення базових життєвих потреб, зокрема, вартістю середнього денного харчування дорослої людини. Спираючись в т.ч. на його доробок, К. Маркс аргументовано відзначав, що робоча сила має вартість. У 1868 р. профільне американське видання The United States Insurance Gazette визнавало, що «життя кожної людини має не тільки моральну соціальну цінність, а й цінність, яка може бути визначена в грошовому вимірі». Такий підхід був застосований 1883 р. німецьким економістом Е. Енгелем. Він спробував оцінити вартість народження та виховання дітей для їхніх батьків у вигляді сумарних витрат на утримання дітей з моменту зачаття до досягнення ними дорослого стану, з урахуванням в т.ч. соціального стану батьків [23]. 1930 р. американські фахівці Л. Дублін та А. Лотка у книзі «Грошова вартість людини» [22], спираючись в т.ч. на наробки У. Петті та Е. Енгела, відокремили емоційний аспект цінності життя від економічного. На їх думку перший аспект може бути некомпенсованим, але другий може бути порахований при забезпеченні певного ступеня захищеності через страхові виплати, які компенсують членам його сім’ї цю втрату: «У цьому сенсі людська життя може бути прирівняне до грошової суми». Також примітно, що у США в 1930-ті рр. було встановлено чітку норму: якщо людина гине на виробництві, то найближчим родичам загиблого виплачується шестикратне відшкодування тієї зарплати, яку загиблий зміг би отримати, продовжуючи працювати до пенсії.

В своїй «раціональній» основі сучасні соціально-економічні підходи до визначення «вартості життя» спираються передусім на класичну «теорію очікуваної корисності» (Нейман – Моргенштерн) про те, що абстрактна «людина» у всіх сферах діяльності на роботі та у повсякденному житті поводить себе як expected utility maximizer (прагне отримати найбільшу вигоду) [25].

Конкретні вартісні оцінки людського життя були розроблені у Великій Британії та США у 1950-ті роки. У рамках методики оцінки витрат від дорожньо-транспортних пригод (ДТП), розробленої Національною адміністрацією безпеки дорожнього руху (NHTSA) та Лабораторією транспортних досліджень (TRL), вартість життя прирівнювалася до вартості продукції та послуг, недоотриманих через загибель або втрату працездатності громадян внаслідок ДТП [21].

Поступово, під соціально-економічним кутом зору вартість людського життя стала оцінюватися за розміром «людського капіталу» (знань, навичок, активності на ринку праці, рівня доходів). Відповідно, при оцінці «збитків» від смерті людини мають враховуватися/розраховуються передусім такі «вигоди» суспільства, які воно могло б отримати, якби зберегло життя людини з певним набором необхідних соціально-економічних характеристик. Так, радянські економісти та демографи особливу увагу звертали передусім на «чистий» дохід і внесок радянського працівника у національне багатство. В цьому контексті дотепер популярними залишаються передусім соціально-економічні розрахунки, що орієнтуються на фінансово-економічну компаративістику: починаючи із порівняння вартості більш безпечних автомобілів із їх звичайними аналогами – і закінчуючи порівнянням заробітних плат (або доплат) на шкідливих/небезпечних виробництвах із їх звичайними аналогами [28].

Монреальська конвенція (1999 р.) запровадила т. зв. «дворівневу» відповідальність авіаперевізника за шкоду, яка спричинила загибель або тілесне ушкодження пасажира. Перший («об’єктивний») рівень – це «абсолютна відповідальність» авіаперевізника за шкоду, яка спричинила загибель або тілесне ушкодження пасажира, «компенсація якої не перевищує 100.000 спеціальних прав запозичення... на кожного пасажира» [14]. Другий («суб’єктивний») рівень, який фокусується на вини перевізника, – не передбачає обмеження відповідальності [18].

Втім, соціально-економічний фокус не може бути належно повноцінним, оскільки він концентрується передусім на, соціально-економічній складовій людського буття в фокусі трудової діяльності. Тим більше, що розраховувані подібним чином показники розглядають «вартість життя» лише в термінах «найнижчої межі» втрат суспільства від смерті (загибелі) людини, тобто щонайменше без урахування моральної та іншої непрямої шкоди. Примітно, що якраз подібний підхід використовувався у концтаборах гітлерівської Німеччини для розрахунків вартості утримання (зокрема, харчування) ув’язнених концтаборів та використання їх дешевої

некваліфікованої праці. Співставним був і підхід, що використовувся у радянському ГУЛАГ. Концептуальною проблемою, яка постає в цьому контексті, є також принципова складність, майже неможливість матеріального обрахування «вартості життя» представників «нематеріального виробництва» – від філософів до митців (поетів, художників, музикантів).

Комплементарним (доповнювальним) до нього виступає економіко-психологічний вимір, який враховує суб'єктивну оцінку вартості життя, тобто готовність платити за підвищення якості життя. Подібні суб'єктивні оцінки найчастіше є орієнтирами для страхових компаній, оскільки дозволяють розраховувати вартість послуг та умовно «справедливий» розмір виплат клієнтам. Але цей підхід артикулює питання лише того, що ще може впливати на суб'єктивну оцінку вартості життя, окрім тих ресурсів (передусім матеріальних, зокрема фінансових), якими володіє людина або які були вкладені в неї.

Висновки. А. Шопенгауер стверджував, що «навряд чи люди стали б філософствувати, якби не було смерті». Відповідно, проблема цінності та ціни людського життя в сучасній етико-аксіологічній та соціокультурній думці виступає як одна з найважливіших, оскільки за своєю глибинною суттю пов'язується з розумінням мети та сенсу людського існування як такого. Втім, ця проблема наразі залишається щонайменше на напівпериферії суто філософсько-правових досліджень, – зазвичай звужуючись до відносно окремих (виокремлених) практично-прикладних питань: смертної кари, евтаназії, абортів тощо.

Аналіз теоретичних та емпіричних досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених дозволив попередньо виявити концептуальні підходи до осмислення «вартості життя», які базуються на акцентуалізації, відповідно, об'єктивних («зовнішніх») та суб'єктивних («внутрішніх») складових цього етико-аксіологічного феномену. Відповідно, діалектичне застосування об'єктивного та суб'єктивного підходів у дослідженні питання «вартості життя» відкриває перспективи концептуалізації зазначеного феномену, з метою його понятійної операціоналізації та подальшого інтегрованого дослідження цієї проблеми на теоретичному (філософсько-правовому), практичному (загальноправовому) та прикладному (кримінально-правовому, економіко-правовому і т.п.) рівнях.

Філософсько-правова концептуалізація проблематики (в т.ч. із залученням наробок конструктивізму тощо) та похідне практичне відпрацювання правової (кримінально-правової та ін.) методології сприятиме застосуванню сучасних підходів до практично-прикладної оцінки вартості життя. Це, в свою чергу, дозволить точніше оцінювати розмір моральної та матеріальної шкоди сім'ям загиблих, а також сприятиме покращенню «якості» людського життя – підвищення рівня безпеки/захищеності людини та забезпечення відшкодувань/компенсацій, які високою мірою компенсують збитки, викликані загибеллю людей.

Використана література:

1. Близнюк В.В. Вартість людського життя: теорія та практика вимірювання. *Український соціум.* 2014. № 3(50). С. 101–112. DOI: 10.15407/socium2014.03.101
2. Бурда С.Я. Покарання у виді довічного позбавлення волі за КК України як альтернатива смертної кари. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична.* 2013. Вип. 4. С. 207–215. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvlduvs_2013_4_26
3. Гоголь Ю.В. Правове регулювання штучного переривання вагітності: проблемні питання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* 2008. № 3. С. 1–9.
4. Горбунова В.В. Етичні дилеми у практиці психологічної допомоги. *Практична психологія та соціальна робота.* 2008. № 8. С. 3–5.
5. Запорожченко А.О. «Евтаназія» та «право померти легко та гідно»: квінтесенція термінів та їх співвідношення. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2014. Вип. 3. С. 26–36. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2014_3_5
6. Карташова С.С., Щетініна О.К., Канева Т.В. Підходи до оцінки вартості людського життя: світовий досвід та рекомендації використання в Україні. *Демографія та соціальна економіка.* 2019. № 1. С. 182–195. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dse_2019_1_14
7. Коваль М.І. Контрміра евтаназії – паліативне лікування. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України.* 2015. Вип. 13. С. 54–58.

8. Козинець О.Г., Крес Н.О. Евтаназія: історія походження та практика застосування в зарубіжних країнах. *Юридичний науковий електронний журнал.* Запоріжжя, 2023. № 1. С. 58–61. DOI: 10.32782/2524-0374/2023-1/11
9. Кравченко П.А. Аксіологічні чинники розвитку науки в межах соціокультурного релятивізму. *Філософські обрії.* 2009. № 21. С. 98–109. – URL: http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0000433106
10. Кучук А.М. *Право в умовах постмодерну: правовий дискурс* : монографія. Київ : Юридика, 2023. ISBN: 978-617-8263-09-6
11. Ліщинська О.І. Цінність життя як аксіологічний орієнтир етико-прикладного знання. *Університетська кафедра.* 2013. № 2. С. 57–73.
12. Рингач Н.О. *Громадське здоров’я в Україні як чинник національної безпеки* : монографія. К. : НАДУ, 2009.
13. Тітко Е., Дейненко О. Евтаназійний/суїцидальний туризм як феномен захисту прав людини в умовах сьогодення. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки.* 2020. Т. 31 (70). № 2. С. 227–234.
14. Філіппов А.В. Множинність міжнародно-правових режимів відповідальності авіаперевізника за загибель або тілесне ушкодження пасажира. *Бюлетень Мін’юсту України : наук. журн.* 2014. № 12 (158). С. 149–155.
15. Хавронюк М.І. *Історія кримінального права європейських країн* : монографія. К.: Істина, 2006.
16. *Цінність життя підлітка: світоглядні орієнтири* : Монографія / В.М. Шахрай (ред.). Київ, 2019.
17. Чічкань М.В., Лугина Є.Ю. Актуальні питання соціального захисту військовослужбовців в умовах воєнного стану в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2023. № 5. С. 60–65. – URL: http://apnl.dnu.in.ua/5_2023/12.pdf DOI: 10.32782/39221552
18. Черненко О.В. Актуальні проблеми правового регулювання відповідальності авіаперевізника за договором міжнародного повітряного перевезення. *Держава і право: Юридичні і політичні науки.* 2006. Вип. 34. С. 516–523.
19. Черевко К.О. Аборт як морально-етична та філософська проблема в контексті статті 134 Кримінального кодексу України. *Вісник Кримінологічної асоціації України.* 2014. № 8. С. 56–62.
20. Шевчук О.О. Економічний еквівалент вартості життя як стимул розвитку страхового ринку та модернізації економіки України. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України.* 2014. № 2. С. 13–18.
21. Arianne de Blaeij & Raymond J.G.M. Florax & Piet Rietveld & Erik T. Verhoef. The Value of Statistical Life in Road Safety: A Meta-Analysis. *Tinbergen Institute Discussion Papers 00-089/3,* Tinbergen Institute. 2000.
22. Dublin L., Lotka A. *The Money Value of a Man.* N.Y.: The Roland Press, 1930.
23. Engel E. *Der Werth des Menschen.* Berlin, 1883.
24. Losinger A. *The Anthropological Turn: The Human Orientation of the Theology of Karl Rahner* / Transl. with a foreword by D.O. Dahlstrom. N.Y.: Fordham University Press, 2000.
25. Marschak J. Neumann’s and Morgenstern’s New Approach to Static Economics. *Journal of Political Economy.* 1946. Vol. 54, No. 2. P. 97–115. DOI: 10.1086/256327
26. Sudha S., Irudaya R.S. Female Demographic Disadvantage in India 1981–1991: Sex Selective Abortions and Female Infanticide. *Development and Change.* July 1999. № 30(3): P. 585–618. DOI: 10.1111/1467-7660.00130.
27. Trundle M. Spartan responses to defeat: from a mythical hysiae to a very real sellasia. *Brill’s companion to military defeat in ancient mediterranean society.* / jessica h. Clark and brian turner (eds.). Brill. 2018. P. 144–161. DOI: 10.1163/9789004355774_008
28. Viscusi W.K. the value of life: estimates with risks by occupation and industry. *Economic Inquiry.* 2004. Vol. 40, no. 1. P. 29–48.

References:

1. Blyzniuk V.V. (2014). Vartist liudskoho zhyttia: teoriia ta praktyka vymiriuvannia [The value of human life: theory and practice of measurement]. Ukrainskyi sotsium. [Ukrainian society] № 3(50). S. 101–112. DOI: 10.15407/socium2014.03.101 [in Ukrainian]
2. Burda S.Ia. (2013) Pokarannia u vydi dovichnoho pozbavlennia voli za KK Ukrainy yak alternatyva smertnoi kary [Punishment in the form of life imprisonment under the Criminal Code of Ukraine as an alternative to the death penalty]. Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh

sprav. seriia yurydychna. [Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs. Legal series]. Vyp. 4. S. 207–215. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvlduvs_2013_4_26 [in Ukrainian]
3. Hohol Yu.V. (2008) Pravove rehuliuvannia shtuchnoho pereryvannia vahitnosti: problemni pytannia [Legal regulation of artificial termination of pregnancy: problematic issues.]. Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. [Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs.]. № 3. S. 1–9. [in Ukrainian]
4. Horbunova V.V. (2008) Etychni dylemy u praktytsi psykholohichnoi dopomohy [Ethical dilemmas in the practice of psychological assistance.]. Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota. [Practical psychology and social work.]. № 8. S. 3–5. [in Ukrainian]
5. Zaporozhchenko A.O. (2014) «Evtanaziia» ta «pravo pomerty lehko ta hidno»: kvintesentsiia terminiv ta yikh spivvidnoshennia ["Euthanasia" and "the right to die easily and with dignity": the quintessence of terms and their correlation.]. Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk. [Prykarpattya legal bulletin.]. Vyp. 3. S. 26–36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2014_3_5 [in Ukrainian]
6. Kartashova S.S., Shchetinina O.K., Kaneva T.V. (2019) Pidkhody do otsinky vartosti liudskoho zhyttia: svitovyi dosvid ta rekomendatsii vykorystannia v Ukraini [Approaches to assessing the value of human life: international experience and recommendations for use in Ukraine.]. Demohrafiia ta sotsialna ekonomika. [Demography and social economy.]. № 1. S. 182–195. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dse_2019_1_14 [in Ukrainian]
7. Koval M.I. (2015) Kontrmira evtanazii – paliatyvne likuvannia. [Palliative care as a countermeasure to euthanasia.]. Visnyk sotsialnoi hihiieny ta orhanizatsii okhorony zdorovia Ukrainy, [Bulletin of Social Hygiene and Health Care Organization of Ukraine.]. Vyp. 13. S. 54–58. [in Ukrainian]
8. Kozynets O.H., Kres N.O. (2023) Evtanaziia: istoriia pokhodzhennia ta praktyka zastosuvannia v zarubizhnykh krainakh [Euthanasia: History of Origin and Practice of Application in Foreign Countries.]. Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal. [Legal scientific electronic journal.] Zaporizhzhia. № 1. S. 58–61. DOI: 10.32782/2524-0374/2023-1/11 [in Ukrainian]
9. Kravchenko P.A. (2009) Aksiolohichni chynnyky rozvytku nauky v mezhakh sotsiokulturnoho reliatyvizmu. [Axiological factors of science development within the framework of socio-cultural relativism.]. Filosofski obrii. [Philosophical horizons.]. № 21. S. 98–109. URL: http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0000433106 [in Ukrainian]
10. Kuchuk A.M. (2023) Pravo v umovakh postmodernu: pravovyi dyskurs [Law in a postmodern world: legal discourse] : monohrafiia. Kyiv : Yurydyka,. ISBN: 978-617-8263-09-6 [in Ukrainian]
11. Lishchynska O.I. (2013) Tsinnist zhyttia yak aksiolohichnyi oriientyr etyko-prykladnoho znannia [The Value of Life as an Axiological Guideline for Ethical and Applied Knowledge.]. Universytetska kafedra. [University Department.]. № 2. S. 57–73 [in Ukrainian]
12. Rynhach N.O. (2009) Hromadske zdorovia v Ukraini yak chynnyk natsionalnoi bezpeky [Public health in Ukraine as a factor of national security] : monohrafiia. K. : NADU. [in Ukrainian]
13. Titko E., Deinenko O. (2020) Evtanaziinyi/suitsydalnyi turyzm yak fenomen zakhystu prav liudyny v umovakh sohodennia. [Euthanasia/Suicide Tourism as a Phenomenon of Human Rights Protection in the Contemporary World.]. Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriia: yurydychni nauky. [Scientific notes of Vernadsky TSU. Series: legal sciences.]. T. 31 (70). № 2. S. 227–234. [in Ukrainian]
14. Filippov A.V. (2014) Mnozhynnist mizhnarodno-pravovykh rezhymiv vidpovidalnosti aviapereviznyka za zahybel abo tilesne ushkodzhennia pasazhyra [Multiplicity of International Legal Regimes of Air Carrier Liability for Death or Injury of a Passenger.]. Biuleten Miniustu Ukrainy [Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine] : nauk. zhurn.. № 12 (158). C. 149–155. [in Ukrainian]
15. Khavroniuk M.I. (2006) Istoriia kryminalnoho prava yevropeiskykh krain [History of criminal law in European countries] : monohrafiia. K.: Istyna. [in Ukrainian]
16. Tsinnist zhyttia pidlitka: svitohliadni oriientyry (2019) [The value of a teenager's life: worldview guidelines] : Monohrafiia / V.M. Shakhrai (Red.). Kyiv,. [in Ukrainian]
17. Chichkan M.V., Luhyna Ye.Iu. (2023) Aktualni pytannia sotsialnoho zakhystu viiskovosluzhbovtsiv v umovakh voiennoho stanu v Ukraini [Current issues of social protection of military personnel under martial law in Ukraine.]. Aktualni problemy vitchyznianoi yurysprudentsii. [Current issues of national jurisprudence.]. № 5. S. 60–65. URL: http://apnl.dnu.in.ua/5_2023/12.pdf DOI: 10.32782/39221552 [in Ukrainian]
18. Chernenko O.V. (2006) Aktualni problemy pravovoho rehuliuvannia vidpovidalnosti aviapereviznyka za dohovorom mizhnarodnoho povitrianoho perevezennia. [Current issues of legal regulation of air

carrier liability under the contract of international air transportation.]. Derzhava i pravo: Yurydychni i politychni nauky. [State and law: Legal and political sciences.]. Vyp. 34. S. 516–523. [in Ukrainian]
19. Cherevko K.O. (2014) Abort yak moralno-etychna ta filosofska problema v konteksti statti 134 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Abortion as a Moral, Ethical and Philosophical Problem in the Context of Article 134 of the Criminal Code of Ukraine]. Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy. [Bulletin of the Criminological Association of Ukraine.]. № 8. S. 56–62. [in Ukrainian]
20. Shevchuk O.O. (2014) Ekonomichnyi ekvivalent vartosti zhyttia yak stymul rozvytku strakhovoho rynku ta modernizatsii ekonomiky Ukrainy [The economic equivalent of the cost of living as an incentive for the development of the insurance market and modernization of the Ukrainian economy.]. Visnyk Universytetu bankivskoi spravy Natsionalnoho banku Ukrainy. [Bulletin of the University of Banking of the National Bank of Ukraine.]. № 2. S. 13–18. [in Ukrainian]
21. Arianne de Blaeij & Raymond J.G.M. Florax & Piet Rietveld & Erik T. Verhoef. (2000) The Value of Statistical Life in Road Safety: A Meta-Analysis // Tinbergen Institute Discussion Papers 00-089/3, Tinbergen Institute.
22. Dublin L., Lotka A. (1930) The Money Value of a Man. N.Y.: The Roland Press.
23. Engel E. (1883) Der Werth des Menschen. Berlin.
24. Losinger A. (2000) The Anthropological Turn: The Human Orientation of the Theology of Karl Rahner / Transl. with a foreword by D.O. Dahlstrom. N.Y.: Fordham University Press.
25. Marschak J. (1946) Neumann’s and Morgenstern’s New Approach to Static Economics. Journal of Political Economy. Vol. 54, No. 2. P. 97–115. DOI: 10.1086/256327
26. Sudha S., Irudaya R.S. (1999) Female Demographic Disadvantage in India 1981–1991: Sex Selective Abortions and Female Infanticide. Development and Change. July. № 30(3): P. 585–618. DOI: 10.1111/1467-7660.00130.
27. Trundle M. (2018) Spartan responses to defeat: from a mythical hysiae to a very real sellasia. Brill’s Companion to Military Defeat in Ancient Mediterranean Society. / J.H. Clark, B.Turner (eds.). Brill. P. 144–161. DOI: 10.1163/9789004355774_008
28. Viscusi W.K. (2004) The Value of Life: Estimates with Risks by Occupation and Industry. Economic Inquiry. Vol. 40, No. 1. P. 29–48.

Poltorakov O. “The value of life” as a philosophical and legal concept (axiological articulation)

Schopenhauer argued that “without death there would hardly have been any philosophizing”. Accordingly, the problem of the value of a human life in modern ethical, axiological and socio-cultural thought is one of the most important, since it is inherently linked to the understanding of the purpose and meaning of human existence as such. However, this problem currently remains at least on the semi-periphery of purely philosophical and legal research, usually narrowing down to relatively separate (isolated) practical and applied issues: the death penalty, euthanasia, abortion, etc. An analysis of theoretical and empirical studies by domestic and foreign scholars has made it possible to identify conceptual approaches to understanding the “cost of living” based on the emphasis on the objective (“external”) and subjective (“internal”) components of this ethical and axiological phenomenon, respectively. Accordingly, the dialectical application of the objective and subjective approaches in the study of the “cost of living” issue opens up the prospects for conceptualization of this phenomenon, with a view to its conceptual operationalization and further integrated study of this issue at the theoretical (philosophical and legal), practical (general legal) and applied (criminal law, economic law, etc.) levels. The philosophical and legal conceptualization of the issue (including the use of constructivism, etc.) and the resulting practical development of legal (criminal law, etc.) methodology will facilitate the application of modern approaches to the practical assessment of the cost of life. This, in turn, will allow for a more accurate assessment of the amount of moral and material damage to the families of the victims, and will also contribute to improving the “quality” of human life – increasing the level of human security/protection and providing reimbursements/compensations that largely compensate for the losses caused by the deaths.

Key words: *value of life, legal concepts, philosophy of law, axiology of law, human rights, socio-cultural relativism, sociology of law.*